

BALZAC'IN "GÜZEL IMPERIA" SINDA FREUDYEN PSİKANALİZ
Freudian Psychoanalysis in Balzac's "Beautiful Imperia"

Aydın ERTEKİN*
Sibel YILDIZ**

Özet

Edebiyat alanıyla yakından ilişkili olan psikanaliz, yazarların kendilerinden parçalar ekleyerek oluşturdukları eserlerinin derinlemesine incelenmesine yardımcı olur ve okurun eserlere farklı bir pencereden bakmasına olanak sağlar. Honoré de Balzac'ın Tuhaf Öyküler adlı eserindeki Güzel Imperia öyküsünü psikanalitik yorumlama tekniği uygulanarak incelediğimizde, anlatımın altında gizli duran daha farklı bir dünya ile karşılaşırız. Rahip Philipp ile sadece mevki sahibi erkeklerle beraber olan hayat kadını Imperia'nın ilişkilerinin anlatıldığı öykünün derinliklerine ulaşıldığında Freud'un kuramlarının varlığı açıkça kendini gösterir ve bu kuramlar esere farklı bir boyut katar.

Anahtar Kelimeler: Psikanaliz, Freud, Honoré de Balzac, Tuhaf Öyküler, Güzel Imperia

Abstract

Psychoanalyze which is related firmly to the literature, helps to examine profoundly literary works that are composed of the writer's life's parts and enables the reader to see the literary work from a different point. When we examined the history of La Belle Imperia in the book of Balzac Contes Drolatiques by using the psychoanalyze interpretation method, we meet with a different world which attends secret under the narration. When we reached into the profound surface of the narration that subjects the relation of Priest Philipp with Imperia, who establish relations only with dignitary men, the existence of Freud's theories rise to the surface and these theories give new meanings to the work.

Key Words: Psychoanalyze, Freud, Honoré de Balzac, Contes Drolatiques, La Belle Imperia

Giriş

Temel amacı insan ruhunu ve problemlerini çözümlemek olan psikanaliz, on dokuzuncu yüzyılın bıraktığı ağır toplumsal yaraların izlerinin silinmesine ve bireyin kendini tanımasına olanak verir. Yüzyılın çalkantılı tarihi insanlarda birey bilincinin gelişmesine neden olur. Bununla birlikte kilisenin bir parçası olmaktan kurtulan birey tecrübe ettiği sosyal dönüşümler nedeniyle ruhsal bir yıkıma uğrar. Yaşanılan bu ruhsal çöküntüyü aşabilmek için, bilimsel çalışmalar ve incelemeler insan ruhunun derinliklerine inmeyi amaç edinir. Söz konusu bilimsel çalışmaların sonucu olarak psikanalizin temelleri atılır. Nesnel dünyada olduğu gibi insanın ruhsal yaşamında da tüm olaylarda belirli bir neden yatar. İnsan davranışlarının nedenselliği ve

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü. El-mek: aydinertekin@gmail.com

** Okutman, Adnan Menderes Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu. El-mek: sibel_kozan8@hotmail.com

davranışlarımızın temelinde bilinçli tutumların yanı sıra bilinçdışı tutumların da varlığı iddiası psikanalizin temel çıkış noktası olmuştur.

Avusturyalı nörolog Sigmund Freud'un temelini attığı bilimsel bir yöntem olan psikanaliz, insan varlığının bilinçdışına bastırıldığı arzu, çatışma ve komplekslerin izini sürerek, ruhsal bozuklukların ve bedensel aksaklıkların nedenini bulmaya çalışır. Ünlü bilim adamının, Shakespeare'in Venedik Taciri adlı eserinde yazarın bilinçli olarak karakterlere dil sürçmelerini yaptırdığı (Emre 2006: 41) tespiti, geliştirdiği yönteminin edebi eserlere de uygulanabilirliğini göstermiştir. Kendisini takip eden edebiyat eleştirmenleri de psikanalitik yöntemi edebi eserlere ve anlatı kişilerine uygulamayı sürdürmüş ve yöntem bu sayede artsüremli bir gelişme kaydetmiştir.

Freud yaptığı çalışmalarla psikanalizi insan hayatında önemli bir yere oturtmayı başarır. Psikanaliz kendi başına insan ruhuna sağladığı yararların dışında diğer bilim dallarıyla da sağlam bir bağ kurarak birçok alanda faydalanılan bir bilim dalı haline gelir. İncelemede üzerinde durulacak nokta psikanalizin sanat ve edebiyatla olan ilişkisidir. Bu yaklaşım sanatçıların eserlerini yaratırken duyumsadıkları ruh halinin anlaşılmasına yardımcı olur. Psikanaliz ve edebiyat arasındaki sıkı ilişki eseri anlama ve yorumlamada yol gösterici bir özelliğe sahiptir. Freud, yazarı oyun oynayan ufak bir çocuğa benzetir; nasıl ki bir çocuk hayal kurup kendine bir dünya yaratırsa, yazar da kendi hayal gücünü yazıya dökerek, imgelemine ilgi çekici bir biçimde okuyucuya sunar. Çocuk, yetişkin olduğunda oyun oynamanın verdiği hazzın yerini "düş kurma" eylemiyle doldurur. Gündüz düşleri olarak adlandırdığımız bu düşler, bir nevi yetişkinin bastırılmış duygularını tatmin etme yoludur. Gündüz düşleri, çocuk oyunları ve sanat eseri arasındaki ortak özellik ise hayal kurma eylemidir. Freud, oyun ile eser arasındaki bağın dile de yansıdığını belirtir:

Dil çocukların oyunu ile şiirsel arasındaki bu ilişkiyi korumuştur. Kavranabilir nesnelere ilişkilendirilmeye gerek duyan ve temsil edilebilmeye elverişli imgelemsel yazı biçimlerine 'Spiel'[oyun] adını verir. Bir 'Lustspiel' ya da 'Trauerspiel'den ['komedi' ya da 'tragedya': sözcük olarak 'haz oyunu' ya da 'yas oyunu'] söz eder ve temsili gerçekleştirenleri ' Schauspieler' ['oyuncular': sözcük anlamı olarak 'gösteri oyuncular'] olarak tanımlar (Freud 1999: 126).

Bu bağlamda, sanatçının eserini yaratırken bilinçdışının, hayallerinin ve bastırılmış arzularının etkisinde kaldığı aşıkârdır. Sanatçılar, eserlerinin konularını ya kendi iç dünyalarının, bastırılmış duygularının etkisi altında kendilerine özgü bir şekilde ya da eski destanlardan ve mitlerden alınan, elde mevcut konulardan yararlanarak, Jung'un deyimiyile, kolektif bilinçdışının etkisi altında yaratırlar. Bir eseri ele alırken onu yazardan ayrı düşünmemek ve yazar hakkında da bilgi sahibi olunarak ikisini bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Yazar, eserini kaleme alırken kendinin bile farkında olmadığı arzularını, bastırıldığı duygularını kaleme alır ve eser psikanalitik olarak ele alındığında, çoğu yazar elde edilen bulguların doğruluğunu onaylamayarak, bu

duyguların varlığını inkâr eder. Asıl önemli olan da budur: Yazar kendi bile farkında olmadığı duyguları bir şekilde eserine taşır ve psikanalitik çözümlemenin amacı da yazarın bile fark etmediği bu gizli kalmış duyguları, metni irdeleyerek gün yüzüne çıkarmaktır. Bu bağlamda edebiyat ile psikanaliz arasındaki sıkı bağ göz ardı edilemeyecek kadar ortadadır. Özbek'in de belirttiği gibi: "Hiçbir sanat yapıtı psikanalizi devreye sokmadan çoğu kez gerçek yaşamdan yansımalar olan kurmaca gerçekliği tam olarak çözümleyemez" (Özbek 2007: 7).

Psikanalitik yorumlama yönteminin esas alındığı inceleme, Balzac'ın Tuhaf Öyküler (Contes Drolatiques, 1832) adlı eserinden seçilen "Güzel Imperia" öyküsüne uygulanmıştır. Bu yöntemle birlikte yazarın bilinçli olduğu kadar bilinçdışı kullandığı ifadeleri incelenerek, öykü ve okur arasında yorumsal bir bağ kurulmaya; öyküde yer yer tespit edilen olgular üzerinden Freud'un psikanalitik kuramlarının varlığı betimlenmeye çalışılmıştır.

Güzel Imperia Adlı Öykünün Psikanalitik Çözümlemesi

Psikanalizin bu temel görüşleri ışığında ele aldığımız Honoré de Balzac'ın Tuhaf Öyküler adlı eserinin "Güzel Imperia" adlı ilk öyküsünde, psikanalitik öğelere ve özellikle de Freud'un kuramlarının izlerine sıkça rastlanmaktadır. Bu öyküde, katıldığı bir konferansta gördüğü din adamlarının rahat yaşamına özenen genç rahip Philipp ile sadece zengin ve mevki sahibi kişileri tercih eden bir fahişe olan Imperia arasındaki ilişki anlatılır. Öykü boyunca, başkahraman olan Philipp üzerinde "odipus kompleksi" nin etkileri açıkça gözlemlenebilmektedir. Öyküde başpiskoposun yaşı açıkça verilmemesine karşın, hakkında kullanılan yaşlı adam tabiri, başpiskoposun rahipten yaşça büyük olduğunu okuyucuya hissettirir. Genç rahibin bu yaşlı piskoposa sonsuz bir saygı ile bağlı olduğu şu cümle ile belirtilir: "Philipp de Mala bu dürüst saygılı rahip, efendisine en iyi biçimde hizmet edebilmeyi içtenlikle istiyordu" (Balzac 2001: 15).¹ Rahibin başpiskoposa duyduğu bu bağlılığın temelinde odipus kompleksinin olumlu etkisine rastlanmaktadır. Bu dönemde çocuk, aileden aldığı tehditler sonucu anneye sahip olma arzusundan vazgeçmek zorunda kalır. Bu durum sonucunda çocuk, babası ile özdeşleşir ve onun gibi biri olmaya çalışır, bu da odipus kompleksinin olumlu sonucu olarak değerlendirilir. Öyküde karşımıza çıkan durum da budur. Philipp, odipus dönemini olması gerektiği gibi yaşayarak, anneden uzaklaşmış ve baba ile özdeşleşme yaşamıştır. Başpiskoposa olan saygı ve sevgisi bundan kaynaklanır. Onu babası yerine koyar ve örnek alarak yolundan ilerler.

Bu olayda odipus kompleksinin yanı sıra "üstbenin " (Süperegonun) birey üzerindeki etkileri de gözlemlenebilmektedir. "Ben" den koparak gelişen üstben, kültürel değer ölçüleri çerçevesinde belirlenen ebeveyn tutum ve davranışlarını benimser. Çocukluk döneminde anne ve babayla başlayan üstben, ilerleyen zamanlarda, birey için

¹ Çalışmanın sonraki bölümlerinde eserden yapılacak alıntılar için bk. Balzac, H. (2001), *Tuhaf Öyküler*, Niyazi Eröztürk (Çev.), İstanbul: E.

önemli olan başka kişilerle devam eder. Philipp babayla başlayan özdeşleşmeyi başpiskoposa yansıtır. Nasıl ki çocukken babayı örnek alıp onun gibi olmak istiyorsa, şimdiki yaşantısında da başpiskoposu örnek alarak, onun yolunda ilerleme isteğindedir.

Odipus kompleksinin bir diğer sonucu da rahibin aşk hayatında karşımıza çıkar. Rahibin âşık olduğu Imperia'nın yaşı açıkça verilmez ancak öyküde kadının genç rahibe karşı kullanmış olduğu "küçük! küçük!" (s.22), "küçük rahip" (s.23), "küçüğüm"(s.30) gibi hitaplar, kadının yaşça rahipten büyük olduğunu açıkça gösterir. Genç rahip her şey pahasına ona sahip olmak ister; başka kadınları rahatlıkla elde edebileceği halde gözü sadece onu görür. Bu durum bizde, karakterimizin aşk hayatının da odipus kompleksinin etkisi altında kaldığı düşüncesinin uyanmasına sebep olur. Çünkü erkekler bu dönemde "kastre" edilme korkusu ile anneye karşı besledikleri arzudan vaz geçmek zorunda kalırlar. Bilinçdışı itilerek bastırılan bu sevgi, rahip karakterinde de görüldüğü üzere ilerleyen yaşlarda erkeğin eş seçimini önemli ölçüde etkiler. Philipp, ısrarla kendinden yaşça büyük olan Imperia'yı ister: "Temiz kıyafeti ve bakımlı haliyle şansını başka kadınlarda deneme olanağına sahip olduğu halde, kalbine çöken kederin etkisiyle aç ve susuz dolaşarak, buluşma zamanını beklemeye koyuldu"(s.21). Philipp'in bu ısrarının altında odipus döneminde bilinçdışı itilmiş olan anneye sahip olma arzusu yatar. Kastre edilme korkusuyla bastırılmış sevgi, karakterin aşk hayatında tekrar gün yüzüne çıkar. Philipp, zamanında bastırıldığı bu tutkunun eksikliğiyle oluşan boşluğu kendinden yaşça büyük olan kadınlarla doldurur. Doyurulmamış isteklerini tatmin etmek adına bilinçdışı olarak Imperia'yı delice arzular: "Kapılmış olduğu büyük istek, bir geyiğin sonbahardaki ataklığını kazandırmıştı ona"(s.18).

Rahip Philipp'in yaşlı bir adama, babası gibi davranması ve eş seçimini yaparken kendinden yaşça büyük birini tercih etmesi, onun odipus kompleksinin izlerini taşıdığına göstergesidir. Hem erkeklerle olan ilişkisinde hem de kadınlarla olan ilişkilerinde çocukluk döneminden kalan bu izler oldukça önem taşır.

Öyküde Freud'un bir diğer önemli çalışması olan "eros" ile "thanatos" un izleklerine de rastlanmaktadır. Rahip Philipp'in fahişelerin en güzeli olan Imperia' ya karşı beslediği arzular, bizi Freud'un cinsel içgüdü olarak da adlandırdığı erosa götürmektedir. Erosun bünyesinde barındırdığı enerjiye "libido" adı verilir ve libido cinsel içgüdülerin temsilcisidir. Eserde Philipp nesne aktarımını Imperia üzerine yapar, yani sevi nesnesi olarak onu seçer:

Baş edemediği bir istek nöbetine kapılmış olan Philipp de Mala, sanki bir rüzgâr oyununun itici gücüne yakalanmışçasına merdivenleri tırmandı. Hoş kokularla yüklü bir dalgayı izleyerek, nedimleri ile gevezelik ederek soyunmakta olan hanımın yatak odasına ulaştı. Karşılaştığı görüntü karşısında da, cellat tarafından yakalanmış bir hırsız gibi kalakaldı! Oda hizmetçilerinin ayakkabı ve giysilerinden kurtarmış oldukları kadının güzel vücudunun çıplaklığı öylesi bir

ustalıkla ortaya çıkarılıyordu ki, zavallı Philipp, duyduğu cinsel açlığı açıkça ortaya koyan bir biçimde inleyip, oflamaya başladı.(s.18)

Philipp'in Imperia'ya olan büyük aşkı, "Ruhumu ellerinize teslim etmeyi! Yanıtını verirken, gözleriyle yiyordu onu sanki." (18) şeklindeki cümleden anlayabiliriz. Phillip'in vermiş olduğu bu yanıt, bizi Freud'un ileri sürdüğü erosla thanatosun birbirini tamamladığı düşüncesine götürür. Philipp o kadar âşıktır ki Imperia'nın elinden ölmeyi bile göze alır. Ölüm içgüdüğü olarak da adlandırılan thanatos yıkıma sebep olur; ancak bu yıkımın dışı mı yoksa bireyin kendi içine mi yönelik olacağı eros ile thanatosun arasındaki çekişmeye bağlıdır. Erosun birazcık olsun yoğun olması bu yıkımın bireyin kendini yok etmesiyle sonuçlanmasına sebep olur; çünkü tıpkı anlatı kişisinde olduğu gibi eros kişisel yarar gözetmeden başkasına yararlı olma çabasıdır (Freud 1996: 81). Philipp o kadar yoğun bir aşk besler ki zaten bireyin içinde var olan thanatosu, kendi beni üzerinde toplar. Imperia'dan olumlu cevap alamayacak olmanın korkusunun yanı sıra ona duyduğu cinsel içgüdülerin yoğunluğuyla içindeki thanatos canlanır, ancak bu içgüdü dışı dönük değil içe dönüktür. Philipp kendini yok etmeyi göze alır. Burada bir anlamda erosun thanatosa evrilmesi söz konusudur.

Öykünün ilerleyen bölümlerinde Imperia da Philipp'e âşık olmaya başlar. Imperia'nın Philipp'e için kurmuş olduğu "Gel benim akıllı şövalyem, yavrum, aşk bahçem benim! Duyduğum aşkla yalayıp yutarak öldürebilirim seni!"(s.29) şeklindeki cümle eros ile thanatosun birbirini tamamladığının kanıtı niteliğindedir. Tıpkı Freud'un yemek yeme örneğinde olduğu gibi Imperia, cinsel içgüdülerinin etkisi altında onu delice arzularken, aynı zamanda thanatosun etkisiyle onu parçalayarak içine katmayı ister. Ancak Imperia için, Philipp'in bir manastır ve yüz altın karşılığında kendinden vazgeçtiğini sandığı bir durumda şu ifadeler kullanılır:

İsteklerini gerçekleştirebilmek için ölümü bile göze alması gerekirken, kendisine sırt çevirerek kaybolan sevgilisini bağışlayabilecek kadar Katolik değildi o. Kaybolmakta olan Philipp'i izleyen yılan gözlerinde, genç adam için verilmiş ölüm kararı okunabiliyordu.(s.26)

Imperia'nın bu tepkisi bizi doğrudan ölüm içgüdüğü halindeyken, bireyde sakin bir şekilde duran thanatosun, yok etme içgüdüğü şeklindeyken dışı karşı yıkıcı ve saldırgan eğilimlerin kaynağı haline geldiğini gösterir. Artık Imperia' da ağır basan eros değil thanatostur. Böyle bir durumda, yani thanatosun erostan fazla olduğu durumlarda, kişinin doyumuna ulaşması adına ona uygun ortam sağlanır ve yıkım dışı dünyaya yönelir. Imperia da thanatosun etkisiyle Philipp'i yok etme arzusuna kapılır. Aynı zamanda Imperia'nın sevdiği adama karşı aniden nefret beslemeye başladığını gösteren bu alıntı, Freud'un kitle psikolojisi adlı eserinde ileri sürdüğü ilginç iddiayı hatırlatır:

Psikanalizin ortaya koyduğuna göre, iki kişinin arasında örneğin evlilik, dostluk, anne-babalık ve çocukluk gibi uzun ömürlü hemen hiç mahrem ilişki yoktur ki, dipte yadsıyıcı ve düşmanca duygulardan bir

tortu taşımam. Ancak bu tortu bilinçdışına itimler dolayısıyla algılamalara kapalı kalır (Freud 2012: 49).

Freud'un bu açıklaması ışığında, Imperia'nın Philipp'e karşı beslediği nefretin, aralarındaki mahrem ilişkiden kaynaklandığı ortadadır. Freud, Imperia karakterinde olduğu gibi bireyin sevdiği kişilere karşı düşmanca tavır sergilemesini duygu çelişkisi şeklinde niteler (Freud 2012: 49). Bu davranışın temelinde Imperia'nın mahremine yapılan saldırı yatar. Imperia narsistir ve bu karakterdeki insanlar sadece sevilme ister ve istedikleri tüm erkekleri elde etmeye çabalarlar; çünkü onları reddedebilecek hiç kimsenin olmadığını düşünürler. Imperia'nın Philipp'e karşı beslediği anlık nefretin altında da elde edememe korkusu yatar. Imperia bir an için Philipp'in kendini değil de parayı tercih ettiğine inanır. Imperia'nın zayıf noktası vazgeçilmez olmaktır. Philipp bu zayıf noktasından yakalayarak onu çılgına çevirir ve genç kadının içinde yatan thanatosu yok etme içgüdüğü olarak onu kendi üzerine çeker. Imperia' da ki yok etme içgüdüğünün izlerini diğer karakterlere karşı davranışlarında da gözlemek mümkündür. Philipp ile aynı gece Imperia'nın evine gelen Ragusa kardinaline karşı kullandığı "sizi öldüreceğim, efendim!" (s.29) cümlesi, onun içindeki thanatosu gözler önüne serer. Sonuç olarak, Philipp'in benliğinde eros ağır basarken, Imperia'nın benliğinde thanatos ağır basmaktadır.

Öyküde varlığını hissettiren bir diğer kuram ise narsisizmdir. Rahip Philipp kardinalerin etrafındaki **fahişeleri** hayranlıkla izler. Ancak bu kadınlar sadece yüksek mevkideki ve saygınlığı olan kişilerle beraber olurlar. Herkesin kolayca ulaşamayacağı, kibirli ve kendi güzelliklerinin farkında olan kadınlardır bunlar. Kimsenin peşinden koşmazlar, ancak bir sürü saygın insanı peşlerinden koşturturlar. Yazar, bu kadınlar için kullandığı, "Kardinalere, başpiskoposlara, yüksek mahkeme üyelerine, prenslere ve markilere sanki meteliksiz öğrencilerim gibi yüksekten bakan bu kibar saksakları" (s.16) ve "Ama silahlı koruyucuların arasındaki tahtırevanlara gururla yerleşmiş olan bu saygın fahişeler" (s.16) cümleleriyle onların kendilerine olan güvenlerini okuyucuya hissettirir. Yoğun şekilde okuyucuya hissettirilen bu kibir ve kendini beğenmişlik, öyküde narsisizme yapılan bir gönderme niteliğindedir. Narsisizm, bu fahişelerden en güzeli olan Imperia' da karşımıza çıkar. "yarın yine gelebilirsiniz, dedi, onunla nasıl alay edeceğinizi düşünen hanım" (s.18) cümlesinden de anlaşıldığı üzere, Imperia ilk başlarda rahibi küçük görerek onunla alay etmeyi planlar. Imperia'nın kendi güzelliğinin farkında olduğu, "Öyle olsun. Dünyadaki tanrımız olduğuma göre, benim gözümde eşitsiniz" (s.24) ve "Papa olsanız bile bana boyun eğmekten kurtulamayacaksınız" (s.29) şeklindeki cümlelerden de açıkça görülmektedir. Freud'a göre kendini önemsenenin bir bölümü çocuksu narsisizm diye de adlandırılan birincil narsisizmin kalıntısıdır, diğer bölümü deneyimlerle doğrulanan zorluklardan kaynaklanır, son bölüm ise bireyin nesne libidosunun tatmin edilmesinden kaynaklanır (Freud 2010: 44). Imperia'da ki narsisizmin temelinde ağır basan unsur, son bölümü oluşturan nesne libidosunun tatminidir. Çünkü böyle güzelliğinin farkında olan kadınlar sadece kendilerini severler. Aslında ihtiyaçları da sevmek değil sevimektir. Onların bu ihtiyaçlarını karşılayan ise

erkeklerdir. Imperia zaten tüm erkekleri peşinden koşturarak nesne libidosunu tatmine ulaştırmıştır ve bunun verdiği özgüven de metnin genelinde hissedilir. Ancak rahibin Imperia ile bulunduğu gece, Ragusa kardinali de Imperia'nın evine gelir. Kardinal Philipp' ten kurtulmak için ona bir manastır teklif eder ve üzerine yüz altın verir. Philipp de bu teklifi kabul eder. Bu durumu gören Imperia, Philipp'in kendinden vazgeçtiğini düşünerek çok sinirlenir ve yapmış olduğu bu davranışından dolayı Philip'e olan aşkı bir anda nefrete dönüştür:

İsteklerini gerçekleştirebilmek için ölümü bile göze alması gerekirken, kendisine sırt çevirerek kaybolan sevgilisini bağışlayabilecek kadar Katolik değildi o. Kaybolmakta olan Philip'i izleyen yılan gözlerinde, genç adam için verilmiş ölüm kararı okunabiliyordu. (s.26)

Bu durum yukarıdaki açıklamalarımızı destekler niteliktedir. Narsisizmin etkisindeki bireylerin amacı sevmek değil sevilmeaktır. Narsisler, nesne yatırımlarını kendi üzerlerine yaptıklarından dolayı onlar için önemli olan sevilmeaktır. Eğer sevilirlerse tatmin olurlar. Imperia'nın amacı da bu tatmini Philipp aracılığıyla sağlamaktır. Ancak, Philipp onun bu ihtiyacını karşılamayınca, kendi üzerinden bir tatmin sağlayamayan Imperia, ona olan öfkesini saklayamaz:

Artık yalnız kalabilmiş olan Imperia ise, küçük rahibinden yoksun olarak şöminenin yakınına oturduğunda, kızgınlığından altın gerdanlıklarını çekip kopararak sızlanmaya başladı: -Şeytanın boynuzlarının hakkı için! Eğer bu küçük rahip, kardinalle başıma gelenlere ve ondan dilediğimce zevk alamadan ölmeme neden olursa, gözümün önünde işkence edildiğini görmeden ölmek istemiyorum. (s.29)

Ancak Imperia, öykünün ilerleyen bölümlerinde, ilk başlarda alay etmek için evine çağırdığı Philip'e âşık olmaya başlar. Yani kendi üzerinde yoğunlaşmış olan nesne yatırımı, benliğinden uzaklaşarak başka nesneye akmaya başlar. Bu durum da bize Imperia'nın narsisizmden uzaklaştığını gösterir; çünkü insan bir başka bireyi sevgi nesnesi olarak seçtiğinde, aynı oranda benliği üzerinde yoğunlaşan sevgi de azalır:

Terlikleri prenslerin gözünde papanınkilerden daha değerli bulunan kadın, dizlerinin üzerine çökmüş, genç rahibine hizmet ediyordu. Aşk ve özlem dolu bakışlarla kendisine bakmakta olan delikanlının görünümüyle mutluluktan titrerken de, yavaşça kulağına fısıldıyordu onun. (s.30)

Son olarak, öykümüzde rüya analizini uygulayabileceğimiz bir bölüm karşımıza çıkmaktadır. Philipp'in görmüş olduğu rüya, bize onun içinde gizli kalan bastırılmış içgüdüleri görebilme imkânı sağlamaktadır. Bu rüya, şu şekilde aktarılır:

Gördüklerini benimsemekte zorluk çektiği bir gece, rüyasına giren şeytan, onun da her dileğini gerçekleştirebileceğini kulağına fısıldadı. Herkes kabını ondan doldurduğu halde, kilisenin kutsal anasının kuyusunun hala kurumamış olmasının tanrının varlığını kanıtlayan bir mucize olduğunu söyledi. Genç rahip de, şeytanın bu öğütlerine kulaklarını tıkamadı. (s.15)

Philipp'in bu rüyasını incelediğimizde, onun bilinçdışının rüyaya yansımını göz ardı etmek mümkün değildir. Bu rüyada Freud'a göre rüya oluşumuna sebep olan iki temel unsurun izleri rahatlıkla gözlemlenmektedir: bastırılmış bilinçdışı bir arzu ve günlük yaşamımızdan geriye kalan bir eğilim. Philipp'in inanmakta zorluk çektiği bu manzara aslında onun bilinçdışında yatmakta olan "zengin olma" arzusunu gün yüzüne çıkarır. Zengin olma arzusunun altında çok fakir olması ve geçim sıkıntısı çekmesi yatarken etrafındaki din adamlarının çok rahat yaşamaları, onun bilinçdışına bastırıldığı arzusunun gün yüzüne çıkmasına neden olan bir dış etmendir. İşte bu zengin olma arzusu rüyada bir şeytan imgesi aracılığıyla dile getirilir. Ancak aslında bu imge, Philipp'in bastırılmış arzusu tarafından ele geçirilmiş olan "id" i olarak kabul edilebilir. Çünkü bastırılmış arzuların kaynağı "id" dir. Philipp bir rahiptir ve sosyal sorumlulukları vardır. Ancak bunların yanı sıra bir de Philipp'in içinde bu toplumsal sorumlulukları yüzünden gerçekleştiremediği arzuları vardır. Bunları bilinçdışına bastırmıştır; çünkü bunları yapması toplum tarafından hoş karşılanmaz. Bu durum bize Philipp'in "ben" inin, rüyayı gördüğü güne kadar "üstben" i ve "id" i arasındaki gerilimi dengede tuttuğunu gösterir. Ancak bu rüya ile dengeler bozulur ve Philipp'in "id" i şeytan kılığında kendini gösterir. Rüyalarda, bilinçdışına bastırılmış arzuların ortaya çıkmasına egemen olan yasalar vardır. Bunların en önemlileri kaydırma ve yoğunlaştırma. Rüyada, gizli düştaki herhangi bir öğenin açık düşte en önemli öğeymiş gibi görünmesi şeklinde özetlenebilen kaydırma yasası, öyküdeki rüyaya ustalıklı yerleştirilen şeytan imgesinde kendini gösterir. İlk olarak karşımıza çıkan Philipp'in şeytan maskesi altına gizlenen "id" tir. Öncelikle rüyada odaklanılan şeytan imgesidir; ancak aslında bu imge Philipp'in "id"inin yerine geçmiştir. Aynı rüyada karşımıza çıkan ikinci bir kaydırma da şeytanın Philipp'e verdiği akılda gizlidir. Şeytan Philipp'e kilisedeki paranın kaynağının tanrı olduğunu ve onun da bu kasadan yararlanabileceğini söyler. Ancak burada şeytan, tanrının adını kullanarak, yaptığı işin düzgün bir iş gibi görünmesini amaçlar. Nitekim şeytanın, insanı tanrının yolundan götürmesi beklenemez. Ama rüyaya ilk bakışta okuyucuda bu düşünce uyanmaktadır, yani şeytan asıl niyetini tanrının adını kullanarak gizlemiştir. Gizli rüyadaki birçok olgunun açık rüyada tek bir olgu üzerinde toplanması şeklinde tanımlanan yoğunlaştırma da karşımıza para imgesi ile çıkmaktadır. Çünkü Philipp, paranın yardımıyla bastırılmış daha birçok arzusunu da gerçekleştirebilecektir. Aç karnını doyurmanın yanında, itibara ve içini kemiren cinsel arzuları tatmin edebilecek çok yüksek fiyatlara iş yapan fahişelere de sahip olabilecektir:

Yuvasından yeni ayrılmış bir yavruyu andıran rahipçik, o günden sonra efendisinin kendisine ödediği yazıcılık gelirini yatağının samanları arasında biriktirmeye

başladı. Ancak bu yolla, bir kardinalin metresine yaklaşabilecek kadar altın sahibi olabileceğini düşünüyor ve her şeyden önce Tanrının yardımına güveniyordu. (s.16)

Philipp'in gördüğü bu rüyanın onun bilinçdışının bir yansıması olduğunun kanıtı olarak bu rüyadaki şeytani sık sık anımsamasını gösterebiliriz: "Fakat aklıma giren şeytan, günün birinde kardinal olabileceğine veya en azından bir kardinal metresine yaklaşabileceğine güvence vererek, onu hep yüreklendirdi" (s.18). Şeytanın etkisinden kurtulamaz, çünkü o Philipp'in derinlerdeki parçasıdır. Richard Webster, Freud'un rüyaların ardındaki bastırılmış isteklerin betimlenmesinde Breughel'in tablosunu örnek verdiğini aktarır. Freud, bu tabloda Aziz Anthony' i baştan çıkarmaya çalışan grotesk ve şeytani canavarların, rüyaların ardına gizlenen arzuların demonolojik betimlemesi olduğunu savunur. Bunlar 'dizginlenemez ve amansız bir bencilliğin' ifadesidir, 'olumlu bir cehennemden yükselir gibidir'. Webster aynı zamanda, Freud'un aslında başka metinlerde de 'şeytan' terimini bilinçdışını tasvir etmek için kullandığını belirtir.² Buna göre rüyadaki şeytanın sözleri, bilinçdışından alt benliğinin sesi olarak yükselmektedir, çünkü içinde bastırıldığı arzu diğer kardinaler gibi haksız kazançla çok zengin bir yaşam sürmektir. Philipp'in içinde bulunduğu yoksulluk ve ikilem, yapılan tasvirlerin yanı sıra "kesesinde şeytanın öğütleri ve kalbinde aşktan başka hiçbir şeyi olmayan zavallı "rahipçik" (s.22) şeklindeki tasvirlerle güçlendirilmiştir. İçinde bulunduğu bu yoksulluk onun bilinçdışında böyle arzuların yatabileceğinin göstergesidir, çünkü insan elinde olmayan arzular ve sahip olamadıkça da bu arzuyu bilinçdışına bastırır. Ancak bireyin kapalı bir kutuyu andıran bilinçdışında bulunan bu arzular Phillip'in görmüş olduğu rüyada olduğu gibi çeşitli yollarla gün yüzüne çıkarlar.

Sonuç

Yazarın öyküye yansıyan iç dünyasına psikanalitik yorumlama tekniği uygulanarak metnin arka planına ulaşılmış; karakterlerin davranış ve tutumlarından yola çıkılarak, bunların ardında yatan saklı gerçekler dikkatlere sunulmuştur. Anlatı kahramanlarından rahip Philipp'in kendisinden yaşça büyük bir kadınla beraber olma arzusunun temelinde odipus kompleksinin sonuçları yatarken gözlemlenen anne/baba özdeşleşmesiyle de Odipus kompleksinin olumlu yönü dikkati çekmektedir. Diğer taraftan libido akışını sevgilisi Imperia' ya yöneltmesiyle Philipp'in eros, sevgilisinin ise thanatos etkisi altında kaldığı görülürken anlatı sonunda Imperia' da thanatos etkisinin erosa evrildiği görülmüştür. Yalnızca zengin ve soylu erkeklerle birlikte olmak isteyen Imperia' da narsis belirtiler görülürken, Philipp'in gördüğü rüyanın sonucunda üstben açığa çıkar ve şeytan rolündeki bilinçaltının da etkisiyle ide teslim oluşu sergilenir.

Yapılan tüm bu incelemelerin ışığında, Balzac' ın Güzel Imperia adlı öyküsünde psikanalitik olgulara rastlanmıştır. İncelemiş olduğumuz öykü, psikanalizin edebi eserleri çözümlenmede ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Freud'un kuramları çerçevesinde ele aldığımız bu öyküde de görüldüğü gibi psikanaliz, edebi

² <http://www.richardwebster.net/freudsatanandtheserpent.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2013)

eserlere daha geniş bir pencereden bakmamızı ve olayları, karakterleri daha iyi çözümlenmemizi sağlayabilme açısından oldukça elverişli bir eleştiri yöntemidir. Eserdeki karakterlerin kişisel özelliklerinden yararlanarak yapılan yorumlar, okuyucunun öykünün iç dünyasına ayna tutmasına yardımcı olur. Yapmış olduğumuz bu çalışma psikanaliz yöntemi sayesinde öykünün bilinçdışına ulaşabileceğimizi ve onun derinliklerinde yatan gizli gerçekleri gün yüzüne çıkarabileceğimizi ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Balzac, Honoré. Tuhaf Öyküler. (Çev. Niyazi Eröztürk). İstanbul: E Yayınları, 2001.
Emre, İsmet. Edebiyat ve Psikoloji. Ankara: Anı Yayınları, 2006.
Freud, Sigmund. Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Cem Yayınları, 1996.
Freud, Sigmund. Sanat ve Edebiyat. (Çev. Dr. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın). İstanbul: Payel Yayınları, 1999.
Freud, Sigmund. Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası. (Çev. Banu Büyükkal, Saffet Murat Tura). İstanbul: Metis Yayıncılık, 2010.
Freud, Sigmund. (2012). Kitle Psikolojisi. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Cem Yayınları, 2012.
Özbek, Yılmaz. Edebiyat ve Psikanaliz, Konya: Çizgi Kitabevi, 2007

Genel Ağ

<http://www.richardwebster.net/freudsatanandtheserpent.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2013)